

04 Nisan 1969 tarihinde Gümüşhane'de doğmuştur. 1996 yılında Uludağ Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu'nda Lisans öğrenimini tamamlamıştır. 1997 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans çalışmalarını tamamlamıştır. Halen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı'nda Doktora çalışmalarını sürdürmektedir. 1997-1999 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Meslek Yüksek Okulu'nda, 1999 yılından beri de Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu'nda Öğretim Görevlisi olarak görev yapan Esen, evli ve 2 çocuk babasıdır.

Öğr. Grv. Şaban ESEN

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Bartın Meslek Yüksekokulu

TÜRK REKABET POLİTİKASI VE REKABET POLİTİKASINDAN BEKLENTİLER

GİRİŞ

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir bölümü iktisadi kaynakların dağılımını büyük ölçüde piyasa mekanizması aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Bu tercihin temelinde, piyasa mekanizmasının kaynakları diğer alternatif mekanizmalara göre daha etkin bir şekilde dağıttığı inancı yatmaktadır. Temel kaynak dağılım mekanizması olarak planlamaya dayanmış olan sosyalist ülkelerin önemli bir bölümünün son on yıl içinde piyasa mekanizmasının ana kurumlarını geliştirmeye ve yerleştirmeye çalışmaları, bu inancın daha da yaygınlık kazandığını göstermektedir.

Piyasa mekanizmasının kaynak dağılımını mümkün olan en yüksek toplumsal refaha ulaştıracak biçimde yapması, en başta rekabet koşullarının mevcut olup olmadığına bağlıdır. Oysa deneyimler göstermiştir ki, serbest piyasalar, otomatik bir biçimde re-

kabetçi bir ortam yaratmamaktadırlar. Tersine, serbest piyasa sisteminde yaygın piyasa yapısının tam değil eksik rekabet olduğu söylenebilir. Eksik rekabet koşullarında ise kaynak dağılımında serbest piyasa mekanizmasına dayanmak, mümkün olan en yüksek toplumsal refaha ulaşmak sonucunu doğurmayabilir. O zaman akla şu soru gelmektedir: Ne tür devlet müdahaleleri eksik rekabet şartları altında meydana gelebilecek toplumsal refah kayıplarını azaltabilir veya önleyebilir? İşte bu noktada rekabet (veya antitröst) politikaları, eksik rekabet ortamında meydana gelebilecek toplumsal refah kayıplarını azaltmada veya önlemede en etkin olduğuna inanılan politikalar demeti olarak ortaya çıkmaktadır (Atiyas, 2000:25).

Bu çalışmada piyasalarda eksik rekabet şartları altında, etkin rekabetin sağlanabilmesi

çimento işveren

için devlet tarafından alınması gereken önlemler ve bu önlemlerin toplumsal alandaki olumlu etkileri ele alınacaktır.

1- REKABET POLİTİKALARININ GEREKLİLİĞİ

Adam Smith'in serbest piyasa ekonomisi tezi, dayanağını doğal düzen düşüncesinden almaktadır. Smith'e göre doğada insanların müdahalesi olmadığı zaman, mükemmel bir düzen vardır. Ekonomi de bu tabii hayatın bir parçasıdır; çünkü ekonomik sistemin kurucu unsuru olan insanda rekabet güdüsü, doğal bir içgüdü olarak bulunmaktadır. Ekonomik yaşam kendi akışına bırakılırsa, rekabet içgüdüğü ile ferdi çıkarlarını izleyen rasyonel bireyler ekonomik birimler piyasa sistemini en iyiye götürecektir. Oysa bu doğal düzene yapılacak her türlü karışma ve engelleme, özellikle de devlet müdahaleleri, sistemin dengesini bozarak mükemmellikten uzaklaştıracaktır (DPT, 2000:3-4).

Adam Smith'in 18yy'da ileri sürdüğü "görünmez el" kuramının makro ve mikro düzeyde her zaman için sağlıklı işlemediği ilerleyen yıllarda ortaya çıkmıştır. Makro düzeyde ekonominin karşılaştığı sorunlar 1929 buhranını yaratmış; mikro düzeydeki problemler ise rekabet yasalarının çıkarılmasına dayanak oluşturmuştur.

Gerçekten de, Adam Smith'in de fazla üzerinde durmadan belirttiği gibi, insanlar bazen doğal rekabet içgüdüğü ile hareket etmemekte; rakip birimler işbirliği içine girerek, piyasanın tabii işleyişini bizzat kendileri bozmaktadır. Smith böyle bir olasılığı belirtmesine rağmen, bu duruma karşı bir çözüm geliştirmemiştir. Bu çözüm, biraz da siyasal nedenlerle¹, bir asır sonra ABD'de geliştirilmiştir. Senatör Sherman'ın teklifinin kabulü ile modern anlamda ilk rekabet kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu gereklilik, zaman içinde diğer ülkeler tarafından da fark edilmiştir. Günümüzde, liberal ekonomik

sistemi benimsemiş tüm ülkelerde rekabet yasaları ve bu yasaları uygulamaktan sorumlu rekabet otoriteleri mevcuttur.

2- REKABET POLİTİKALARI ve REKABET HUKUKU

Politika sözlük anlamıyla, "bugünkü ve gelecekteki kararlara bir yön verebilmek için bir çok alternatif arasından seçilen belirli bir yol veya davranış tarzı" veya "genel amaçlar veya kabul edilebilir yöntemleri kapsayan uzun süreli genel bir plan" şeklinde tanımlanmaktadır (Dinçer, 1998:20). Kamu yönetimi anlamında ise politika "halka ait bir işi gözeterek, belirli yol ve usule göre yürütme anlamında kullanılmaktadır (Doğan, 1982:700).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere politika, hukuk kavramına göre, daha genel bir anlam içermekte özellikle kamu yönetiminde, bir konuda halkın menfaatlerini de gözeterek, bir konu hakkında kamu yönetiminde söz sahibi olanların genel bir tavır belirlemesi olarak algılanmaktadır.

Ulusal rekabet politikası ise; hükümetler tarafından oluşturulan ve uygulanan, firmaların kendi aralarında yaptıkları rekabeti sınırlandıran veya hakim gücün kötüye kullanımını amaçlayan anlaşmalarla ilgili kurallar ve disiplinler olarak tanımlanmaktadır. Rekabet politikasının temel amacı; açık ve rekabetçi bir yapı sağlanması yoluyla mevcut kaynakların dengeli ve etkin bir şekilde dağıtımını ve kullanımını sağlamak ve bu şekilde ulusal refahı en üst düzeye çıkarmaktır.

Rekabet politikası haksız rekabet yaratan uygulamaları yasaklar veya ilgili kuruluşlara bu tür uygulamaları yasaklama veya düzeltme yetkisi verir. Örneğin, firmaların toplu olarak fiyat saptama yoluna gitmeleri, belirli bir alanda aşırı yoğunlaşma eğilimine girmeleri veya diğer firmaların pazara girme olanaklarını sınırlandıran düzen-

Rekabet politikası haksız rekabet yaratan uygulamaları yasaklar veya ilgili kuruluşlara bu tür uygulamaları yasaklama veya düzeltme yetkisi verir.

¹ Senatör Sherman, yasa tasarısını hazırlarken, ekonomik gücün bir gün siyasi bir güç haline gelebileceği endişesi ile bu yasanın kabul edilmesinde etkili olmuştur (Bknz. Aslan, 1999:65-105).

lemelere gitmeleri rekabet politikası araçlarıyla engellenmektedir. (Demir, 1998:1).

Rekabet politikalarının genel hatlarıyla amacı rekabetçi bir piyasa yapısına ulaşmak, bunu da sağlamak için rekabetin olduğu piyasaları korumak, rekabetin olmadığı piyasalarda da rekabet koşullarını yaratmaktır. Rekabetçi piyasalar, belirli koşullar altında, kaynakların etkin biçimde dağıtımını sağlar. Etkin kaynak dağılımı, bir başka deyişle sınırlı olan kaynakların maksimum etkinlikte kullanılması ile toplumsal refahı maksimize edecektir (Ege, 2000:67).

Ancak rekabetçi piyasaların oluşumu kendiliğinden olmamaktadır. Örneğin, daha gelişmenin başlangıç aşamalarında olan ekonomilerde, piyasaların etkin çalışması bir tarafa bazı piyasalar henüz tam anlamıyla oluşmamaktadır; ekonomik gelişmenin daha ileri bir devresinde olsa bile çeşitli nedenlerden ötürü piyasalar kendi iç dinamikleriyle baş başa bırakıldıklarında etkin bir biçimde çalışmamaktadır.

Bu durumda, hükümetlerin rekabetçi olmayan dolayısıyla da etkin çalışmayan piyasalara müdahale ettiklerini görüyoruz. Bu müdahaleler, kural koymaktan devletleştirmeye kadar uzanabilmektedir. Bazen de rekabetçi bir piyasa yapısını sağlamanın ötesinde, başka iktisadi nedenlerle ya da iktisat politikası dışı nedenlerle de bu tür müdahalelerin yapıldığını görmekteyiz. Bu nedenlerin en sık öne çıkanlarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz; ulusal güvenlik, halkın tasarruflarını korumak, yeni sanayileri korumak, belirli hizmetlerin herkese ulaşmasını sağlamak.

Bu tür müdahalelerin hepsi kamu çıkarını gözetmeyi ve toplumsal refahı artırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla geçmişte bazı ekonomilerde müdahalenin en uç noktaya gittiğini ve bazı sanayi kolları ile hizmet sek-

törlerinin devletleştiğini görüyoruz. Bunun en tipik örneği 1945-50 yıllarında İngiltere'de İşçi Partisi hükümetinin yaptığı devletleştirmelerdir. Söz konusu dönemde, elektrik, gaz, kömür, demir ve çelik sanayilerinin yanı sıra sivil havacılık ve yurt içi taşımacılık sektörleri devletleştirilmiştir.

Bugün ise, İngiltere'de yine yönetimde bulunan İşçi Partisi, aynı gerekçe ile yani toplumsal refahı artırmak amacıyla özelleştirmeler yapmaktadır. Dolayısıyla, günümüzde dünyanın önemli bir bölümünde, toplumsal refahı artırmanın yolunun geçmiştekinin tam tersi bir istikametten geçtiğine inanılmaktadır (Ege, a.g.e.,:68).

Benzer şekilde aynı uygulamalar Almanya'da da yapılmış, bilinçli bir kartelleşme politikasıyla (uluslararası ticarete öne çıkabilmek için) şirketlerin birleşmelerine göz yumulmuştur. ABD'de Senatör Sherman'ın öngördüğü ekonomik alanda tekel siyasi anlamda da tekel yaratır, yaklaşımı Almanya'da gerçekleşmiş ve Hitler ortaya çıkmıştır. Ve Almanya bunun bedelini ağır bir biçimde ödemiştir.

Bugün belki aynı endişelerle veya daha değişik nedenlerle, tüm ülkelerde teşebbüslerin birleşerek tekel oluşturmalarının önüne geçebilmek ve sosyal refahı artırmak için, Antitröst kanunları yada daha esnek bir tabirle Etkin Rekabeti Koruma Yasaları hayata geçirilmektedir.

Dünyada rekabet hukukunun tarihi, yüzyılı aşkın bir süreyi aşmasına karşılık, Ülkemizde rekabet hukuku hem kavramsal hem de yasal düzenleme olarak oldukça yenidir. 1970'li yıllardan bu yana, bu konuda çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalara paralel olarak, rekabetin korunması alanında çeşitli kanun tasarıları hazırlanmış olmakla beraber², bu tasarılarından hiç biri 1994 yılına

2 Bu konuyla ilgili çeşitli tarihlerde kanun tasarıları hazırlanmıştır. Konuyla ilgili ilk tasarı, 1978 tarihinde " İç ve Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" adı ile Ticaret bakanlığı zamanında hazırlanmıştır. Bunu aynı bakanlığın hazırladığı "Ticarette Dürüstlüğün Korunması Kanunu" ve "Ticaretin Düzenlenmesi ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun" adlı iki tasarı izlemiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarının birleştirilmesinden sonra da, bu yeni bakanlık bünyesinde, 1984 yılında iki yeni tasarı hazırlanmıştır. Ancak her iki tasarı da rekabet hukukunun gerçek amaçları değil, devlet korumacılığı ve müdahalesini geliştirme amacı öne çıkmıştır (DPT,1994:11)

çimento işveren

kadar yasalaşmamıştır (Aşçıoğlu, 2000:33). Aşağıda kısaca bu kanun ve hazırlanmasının gerekleri üzerinde durduktan sonra asıl konumuz olan rekabet yasalarından beklenen faydalar incelenecektir.

3- REKABETİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUN

Yukarda da belirtildiği üzere Türkiye etkin rekabetin sağlanmasına yönelik çalışmalara geç başlamıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır, ancak konumuz bu değildir. Ülkemizde Rekabet Kanunu çıkarılması gereği çeşitli nedenlere dayanmaktadır.

Bunlardan birincisi, 1982 Anayasasının 167. maddesinin birinci fıkrasıdır. Bu maddeye göre; "Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır, piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler" demekle devleti bu işle yükümlülük altına sokmuştur (Aslan, 2001;17).

İkinci neden, AB ile olan ilişkilerimiz açısından dır. Türkiye'nin 14 Nisan 1987 Tarihinde Avrupa Topluluğu'na (01.11.1993'den bu yana Maastrich Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği olarak anılmaktadır) tam üyelik başvurusunda bulunması, 31 Temmuz 1959'da yapılan ortak üyelik başvurusu ile başlayan Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturmuştur (Karluk,1999:577). Türkiye'nin AT ülkeleri ile ekonomik bütünleşme süreci 12 Eylül

1963 Tarihli Ankara Antlaşması ile başlamış ve 22 Temmuz 1970 Tarihli Katma Protokol ile pekiştirilmiştir³ (Şahin, 2000:359). Son olarak ise 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulanmasına ilişkin kuralları belirleyen 1/95 tarihli Ortaklık Konseyi Kararlarının uygulanması aşamasıdır (Sanlı, 2000:20).

Bu belgelerin tümünde rekabet mevzuatlarının uyumlu hale getirilmesi, daha doğru bir deyimle, Türkiye'nin Avrupa Birliği normlarına uygun bir rekabet mevzuatı benimseyeceğine dair taahhütler bulunmaktadır.

Üçüncüsü ise, fiili ekonomik durum nedeniyledir. Yukarıda ifade edilen hukuki gereklerin yanı sıra, Türk ekonomisinde özellikle 1980 yılından bu yana uygulanan serbest piyasa sisteminin yarattığı, fiili durum, rekabetin düzenlenmesi ve hatta yeniden tesisini gerekli kılmıştır. Bu gereklilik kendini, aynı zamanda karma ekonominin özelliklerini gösteren piyasa yapıları açısından da hissettirmektedir. Bilindiği üzere 80'li yıllara kadar Türk ekonomisi, serbest rekabet şartlarının olmadığı, rekabet kültürünün bulunmadığı ve devletin veya devlet tarafından himaye edilen teşebbüslerin piyasaya hakim olduğu bir yapıda bulunmaktaydı. 80'li yıllardan itibaren ithalat, para, teşvik ve rekabet gibi ekonomik politikalarda uygulanan liberalleşme süreci, Türk ekonomisinin anti rekabetçi, bozuk yapısını düzeltmede yeterli olmamıştır. Bilhassa ekonomik yoğunlaşma⁴ konusunda yapılan iktisadi analizler, Türk ekonomisinde izlenen liberal politikaların piyasalardaki tekeli yapıyı fazla

80'li yıllardan itibaren ithalat, para, teşvik ve rekabet gibi ekonomik politikalarda uygulanan liberalleşme süreci, Türk ekonomisinin anti rekabetçi, bozuk yapısını düzeltmede yeterli olmamıştır.

3 Katma Protokol; Gümrük vergilerinin indirilmesini, bunun niteliklerini ve zamanlamasını, malların serbest dolaşımını, işçilerin serbest dolaşımını ve ekonomi politikalarının yaklaşımını düzenlemektedir (Kepenek ve Yentürk, 2000:277)

4 Türk ekonomisindeki Pazar yapılarıyla ilgili olarak 1980 öncesi verileri dayanak alınarak iki çalışma yapılmıştır. Bunlarda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin yaptığı çalışmaya göre; tüm imalat sektörünün %65'inde yoğunlaşma derecesi kritik düzeyin üzerinde seyretmektedir (Katrıoğlu, Görüşler, sh.86) . Bağrıaçık tarafından yapılan bir çalışmaya göre ise; rekabet koşullarında üretilen toplam mal sayısının tüm mal sayısına oranı %11,68, mutlak monopol oranı %16,32, kısmi monopol oranı %17,47, mutlak oligopol oranı %25,37 ve kısmi oligopol oranı da %29,16 olarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak eksik rekabetin bulunduğu piyasaların tümüne oranı %72, kısmi oligopol piyasasının rekabete yakın bir piyasa biçimi olarak kabulü halinde ise bu oran %60 olmaktadır (Bağrıaçık,1993:132-133). 1980, 85 ve 90 yıllarında ise iktisadi yoğunlaşma açısından kritik düzeyi aşan sektör oranı %58 düzeyindedir. Bu veriler, Türk imalat sanayiinde rekabetin niteliği ile ilgili iki önemli bulguyu ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi, Türk imalat sanayiinin yarıdan fazlasında, rekabet süreci iyi çalışmamakta ve piyasalar oligopolistik firmaların egemenliği altındadır. İkincisi ise durum kronik bir hal almıştır (DPT,2000:22).

değiştirmedigini ve rekabetçi yapının istenilen ölçüde yerleşmediğini ortaya koymaktadır. Ekonomik yapıda ağırlıkların koruyan kamu iktisadi teşebbüsleri ve rekabet düzenine alışık olmayan yerli sanayi, halen imtiyazlı durumlarını korumaktadırlar. Bu durum genel olarak ülke kaynaklarının savurgan kullanımına ve zaten var olan enflasyonist baskının daha da artmasına sebep olmaktadır (Sanlı, 2000:21).

Bu bozuk fiili durumun düzelebilmesi ve piyasaların rekabet yoluyla ıslah edilebilmesi ihtiyacı, serbest rekabetin yasal bir düzenleme yoluyla etkin şekilde korunmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla öngörülen 4054 sayılı yasa, ekonomik düzendeki kartel anlaşmalarına ve ekonomik yoğunlaşmalara karşı etkin önlemlerle donatılmıştır. Fakat önemle ifade edilmelidir ki, salt Rekabet Hukuku düzenlemeleriyle rekabetin istenilen ölçüde korunması ve serbest rekabet ortamının gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Yukarıda da değinildiği üzere; rekabet yasalarından beklenen faydalar, ancak siyasal iktidarlar tarafından tutarlı bir rekabet politikasının ve buna uyumlu ekonomi politikalarının izlenmesi ile gerçekleşebilir (A.g.e.,:21)

4- REKABET HUKUKUNDAN BEKLENEN FAYDALAR

Philips, (Philips, 1997:5) rekabet düzenlemelerinin amacını, "piyasaların kendi doğal oluşumları içerisinde gelişimini temin ve piyasaları her türlü müdahalelerden (özel veya devlet) korumaktır" şeklinde tanımlamışsa da, kanaatimizce bu tanım eksiklikleri olan bir tanımdır. Ya büyük balıklar küçük balıkları yutarsa, böyle bir duruma devletin seyirci kalması beklenmeli mi?

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'un (RKHK) birinci maddesinde;

kanunun amacı; "mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamaktır" şeklinde tanımlanmıştır. Devletin kanunda öngörülen bu beklentileri karşılaması neticesinde, aşağıda da belirtileceği üzere, kanunun uygulanmasından dolayı bazı faydalar ortaya çıkacaktır.

4.1. Genel Olarak

Rekabet hukukundan beklenen faydalar, iktisadi anlamda rekabet kavramından beklenen faydalardan pek farklı değildir (Sanlı,2000:8). Ekonomik hayatın düzenlenmesinde rekabetin önemli bir yeri vardır. Rekabeti ihlal eden davranışları yasaklayıcı düzenlemelere tarihin her devrinde rastlanmıştır. Rekabetin ekonomik bir olay olması nedeniyle, rekabet hukuku öncelikle rekabetin ekonomik sonuçlarını düzenli bir şekilde elde etmeye yöneliktir. Ancak rekabet hukuk ile elde edilmek istenen yarar, rekabetin ekonomik sonuçlarıyla sınırlı değildir (Agrew,1985:25). Piyasalarda serbest rekabetin gerçekleştirilmesinden öncelikli olarak ekonomik faydalar umulmakta ve dolayısıyla, Rekabet Hukukunun öncelikli amacını ekonomik yaşamın serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre şekillendirilmesi teşkil etmektedir. Doğal olarak bu ekonomik amaca ulaşılırken, bunun sosyal ve siyasal alandaki sonuçları kendiliğinden gerçekleşir. Bununla birlikte, hukuki açıdan rekabetin düzenlenmesi ve devletin iktisadi hayata rekabet yasaları eliyle müdahale etmesinin ardında sadece ekonomik nedenlerin bulunmadığını da belirtmek gerekir⁵. Rekabet Hukuku ekonomik politikanın bir parçası olarak kabul edilince, bu kuralların öngörülmesinde iktisadi kaygılar kadar sosyal ve siyasal kaygıların bulunduğu kabul

5 Örnek vermek gerekirse, Avrupa Birliği Hukukunun temel metnini teşkil eden Roma Antlaşmasında öngörülen rekabet kurallarının altında yatan en önemli nedenlerden biri, "tek Pazar" hedefinin gerçekleşmesidir. Rekabet Hukuku kuralları, bu pazarın oluşturulması bakımından önemli bir araç olarak görülmekte ve bu durum Komisyon ve Adalet Divanı'nın verdiği kararlarda açık şekilde ifade edilmektedir (Aslan,1998:12; , Tekinalp/Tekinalp, 1997:328).

çimento işveren

edilmelidir. Genel olarak rekabet hukuklarıyla izlenen amaçları üç grupta toplamak mümkündür (Aslan, 2001:3).

4.2. Rekabet Hukukundan Beklenen Ekonomik Faydalar

İktisadi özgürlüklerin sınırlanarak, serbest rekabetin yasalar eliyle düzenlenmeye hedeflenen, öncelikli olarak serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazandırılması ve bu sayede ekonomik verimliliğin sağlanmasıdır (Akıncı, 20017; Ersin, 1994:41, D.P.T., 1994:8). Serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazandırılması, başlı başına bir ekonomik amacı yansıtır. Rekabet kuralları ile amaçlanan sosyo-politik faydalar ise ancak rekabetin iktisadi fonksiyonunun gerçekleşmesi ile ortaya çıkabilecek dolaylı sonuçlardır. Genel olarak Rekabet Hukukundan beklenen ekonomik faydaları üç grupta toplanmaktadır .

4.2.1. Üretimde Verimlilik

Ekonomik faaliyette bulunan teşebbüsler, varlıklarını korumak ve pazar paylarını artırabilmek için kar etmek durumundadırlar. Serbest rekabetin hakim olduğu piyasalarda faaliyet gösteren teşebbüslerin daha fazla kar edebilmesinin yolu ise, üretim maliyetlerinin düşürülmesinden geçer. Buna bağlı olarak teşebbüsler maliyetleri düşürmek amacıyla daha ucuza mal bulmak ve mevcut kaynakları daha etkin kullanmak zorunda kalırlar. Bunun doğal sonucu ise, üretimde verimliliğin sağlanmasıdır. Maliyeti gerektiği ölçüde düşüremeyen teşebbüsler ise, rakiplerin baskıları sonucu pazarlarını kaybederler.

Rekabet piyasasında, fiyatın toplam arz ve talebe göre belirlenmesi ve bu piyasada faaliyet gösteren firmaların piyasada oluşan fiyatı etkileme gücünden yoksun olması sebebi ile teşebbüslerin faaliyetlerini sürdürürebilmeleri ya da daha fazla kazanç elde edebilmeleri, daha düşük ortalama maliyete sahip olmalarına bağlıdır (Scherer,1980:13). Ekonomik verimliliğin elde edilmesinde, rekabet tekel piyasalarına göre üstünlük arz

eder. Teşebbüslerin daha az kaynak tüketimine yönelmeleri, rekabetin sonucudur (Scherer, 1980:14-15).

Rekabetin bulunduğu bir pazarda teşebbüsleri daha rasyonel üretim yapmaya iten temel neden, rakipler karşısında üstün olabilmek için maliyet avantajı sağlama gereğidir. Rekabetin ve rekabet baskısının bulunmadığı tekel piyasalarında ise, kar ve pazar payı diğer teşebbüslerin ekonomik faaliyetlerinden etkilenmediğinden ötürü, tekel olan teşebbüs maliyetlerini düşürmek için çaba sarf etmeyecek ve üretimde verimliliği önemsemeyecektir (Akıncı, 2001: 9).

Aktüel veya potansiyel rakibi olmayan bir teşebbüsün daha rasyonel çalışmak için böyle bir baskıyı (rekabet baskısı) duymayacağı açıktır. Dolayısıyla tekel piyasalarında kaynakların verimli kullanılması tekel firma için zorunlu ve hatta rasyonel bir davranış biçimi değildir.

Üretimde verimlilik ilkesi, Rekabet Hukuku ile Patent Hukuku çatışmasında daha da önem kazanır ve belirleyici rol oynar. Patent hakkı sahibi ve lisans alanın, aynı buluştan ayrı ayrı yararlandığı durumlarda, üretim verimliliğini gerçekleştiren lisans alanın ekonomiye olumlu katkısı özellikle korunmuştur (Neale, 1996:146, Goyder, 1982 :288).

4.2.2. Kaynak Dağılımında Verimlilik

Kaynak dağılımında verimlilik belirli bir malın ne kadar üretileceği, toplumsal değerlerin ne şekilde tahsis edileceği ile ilgilidir (Akıncı,200:15; Aslan,2001:3; DPT, 1994:14). Toplumdaki ekonomik kaynaklar sınırlıdır. Örneğin, toplumda bütün kaynaklar kullanıldığı zaman, her bir maldan ancak belirli bir miktar üretilebilir. Herhangi bir malın üretimi artırıldığı zaman, başka bir malın üretiminin düşürülmesi gerekir, çünkü hammadde, işgücü, sermaye gibi toplumsal kaynaklar sonsuz miktarda değildir (Samuelson,1992:17; Stigler, 1957:14-15). Rekabet kaynak dağılımında verimliliğin temi-

Aktüel veya potansiyel rakibi olmayan bir teşebbüsün daha rasyonel çalışmak için böyle bir baskıyı (rekabet baskısı) duymayacağı açıktır.

ninde en etkili yöntemidir ve kaynakların, tüketicilerin her bir malı elde etmek arzusu ve o mala verdiği ekonomik değere göre dağılımını sağlayarak, genel mutluluk ve refahın artmasını gerçekleştirir (Wish,1993:12-13; Bork,1978:7). Kaynak dağılımında verimlilik, bütün piyasalarda fiyatı marjinal gidere eşit olmasıyla gerçekleşir. Her bir firmanın üretim miktarı, piyasanın tümünü etkilemeyecek kadar küçüktür ve her bir firma üretim miktarını piyasa fiyatıyla son ürettiği malın marjinal gidere eşit olacak şekilde belirler (Mansfield, 1979: 202-203). Bu, rekabet piyasasında faaliyet gösteren firmaların marjinal gelirlerinin fiyata eşit olmasının sonucudur. Oysa tekelci firma bakımından durum farklıdır. Tekelci firmanın bir fazla mal satması halinde elde edeceği marjinal gelir satış fiyatına eşit değildir, çünkü fazladan arz edilen her bir mal, fiyatın düşmesine yol açar. Tekelci firma üretim miktarını talebe göre değil, marjinal giderini marjinal gelirine eşit olacak şekilde belirler ki, bu da üretim miktarının azalmasına ve toplumsal kaynakların tahsisinde tüketicilerin etkilerinin ortadan kalkmasına yol açar (Scherer, 1980:43).

Rekabet piyasalarında toplumsal talebin iktisadi teşebbüsler tarafından dikkate alınması zorunluluğu, toplumsal kaynakların tahsisinde tüketicilerin etkin hale gelmesini ve ekonomik verimliliği sağlar (Goyder, 1992:9). Ayrıca kaynakların tüketicilerin malı elde etmek arzusu ve mala verdikleri ekonomik değere göre dağılması toplumsal tatminin gerçekleştirilmesinde büyük öneme sahiptir.

● 4.2.3. Teknolojik İlerleme

İktisadi faaliyette bulunan teşebbüslerin, maliyetlerini düşürmelerinde etkili olan bir diğer yol ise, malın üretiminde kullanılan yöntemlerde maliyetlerin düşmesini sağlayacak teknolojiler kullanılmasıdır. Daha fazla kar elde etmek amacıyla olan teşebbüsler, teknolojilerini yenileyip rekabet güçlerini artırmak için araştırma ve geliştirme (ar-ge) faaliyetlerine girişecekler; bu da teknolo-

jik ilerlemeyi geliştirecektir (Aslan,2001:3). Teknolojik İlerleme sadece yeni bir üretim tekniği biçiminde değil, aynı zamanda yeni bir ürün, örgütlenme veya hizmet şeklinde de gerçekleşebilir. Bu açıdan rekabetin, teknolojik İlerlemeye ve dolayısıyla toplumsal refaha katkısı çok büyüktür.

● 4.3. Rekabet Hukukundan Beklenen Sosyal Faydalar

Ekonomi, toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren ve sosyal alandan soyutlanması mümkün olmayan bir alandır. Dolayısıyla rekabete dayalı bir piyasa ekonomisinin kurulması amacına yönelik olarak öngörülen rekabet kurallarının, ekonomik amaçlarına ulaşması ile birlikte sosyal hayata doğrudan veya dolaylı olarak etki yapması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu çerçevede Rekabet Hukukunun sosyal yararlarını, tüketicilerin korunması ve küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin korunması olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür (Aslan, 2001:5).

● 4.3.1. Tüketicinin Korunması

Rekabetçi piyasa, iktisadi etkinliği gerçekleştirerek, düşük maliyet-yüksek üretim miktarı-düşük fiyat sayesinde refah etkisi yaratacak; aşırı karlılığı engelleyerek, tüketicilerin korunmasını sağlayacaktır (DPT, 2000:3).

Rekabet Hukuku mevzuatları, doğrudan doğruya tüketicilerin menfaatlerini gözeterek öngörülmediyse de, serbest rekabetin ekonomik sonuçlarından faydalanacak asıl kesim tüketicilerdir. Fiyatların düşmesi, ürün çeşitliliği, teknolojik gelişme, mal ve hizmetlerin dağıtım ve pazarlamasında meydana gelen ilerlemeler gibi rekabetin dolaylı etkilerinin tümü, tüketicilerin menfaatine gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra rekabet, teşebbüsleri tüketicilerin beklentileri doğrultusunda davranmaya zorlamakta ve bu sayede toplumsal tatmin sağlanabilmektedirler. Ayrıca, rekabetin genel refahı artırıcı fonksiyonu sebebiyle, herhangi bir malın doğrudan veya dolaylı olarak tüketicisi ko-

çimento işveren

numunda olmayan kimseler de rekabetin olumlu etkilerinden yararlanabilmektedir. Dolayısıyla rekabetin sosyal faydası salt ilgili ürün mal veya hizmetin tüketicileri üzerinde gerçekleşmemekte, daha kısıtlı olmakla birlikte toplumun tamamı, rekabetin olumlu etkilerinden pay alma imkanına sahip olmaktadır.

Yukarıda kısaca ifade edilen rekabetin toplumsal faydalarından ötürü; Rekabet Hukukunun temelinde yatan düşüncelerden biri de tüketicilerin korunmasıdır⁶. Nitekim Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da yer alan hükümlerde de bunun izlerini görmek mümkündür. Örnek vermek gerekirse, dördüncü madde anlamında rekabeti sınırlayıcı ve dolayısıyla hukuka aykırı olması gereken bir anlaşma, 5. maddede belirtilen diğer koşullarla birlikte tüketiciler açısından yarar sağlıyorsa, bu anlaşma dördüncü madde yasağından kurtulabilecektir (RKHK.md.5/b).

Yine benzer olarak, Kanun'da öngörülen yasaklayıcı hükümlerden dört ve altıncı maddelerin ihlali neticesinde fiyatlarda bir artış meydana gelmişse, tüketicilerin bu artış nedeniyle uğradıkları zararlarını telafi edebilmesi imkanı getirilmiştir (RKHK.md. 57-59). Haksız fiil esaslarına dayalı bu imkan sayesinde, tüketiciler sadece zararın karşılanmasını değil, rekabeti ihlal eden teşebbüs veya teşebbüslerin kusurunun ağırlığına göre, oluşan zarar veya elde edilen menfaatin üç katına kadar tazminat talep edebilmekte (RKHK.md.58) ve şüphesiz bu durum tüketiciler (davacılar) için elverişli bir koruma vasıtası olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Korunması

Rekabet Hukukunun asli amacı küçük ve orta ölçekli işletmelerin (kobilerin) korunması olmadığı gibi, Rekabet Hukuku

mevzuatlarında kobilerin korunmasına ilişkin açık hükümlere yer verilmez. Bununla birlikte Rekabet Hukukunun amacı göz önünde tutulduğunda, kobilerin bu amacın gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir. Zira Rekabet Hukukunun amaçladığı "çalışabilir rekabet piyasası" olarak adlandırılan ideal model, ancak piyasadaki rekabet koşullarına etkiye bulunamayacak güçteki çok sayıda teşebbüs varlığı halinde bir anlam ifade edeceğine göre, bu tip piyasaların doğal aktörleri, küçük ve orta ölçekli teşebbüsler olacaktır.

Gerçekten de Rekabet Hukukunun iktisadi yoğunlaşmayı ve kartelleşmeyi önleyici fonksiyonu, büyük teşebbüslerin ortaya çıkışını önlediği gibi, mevcut olanların piyasa davranışlarını da kontrol altına almaktadır. Rekabet kurallarının güvence altına aldığı girişim özgürlüğü ve fırsat eşitliği, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin korunması ve gelişmesini sağlar. Bu sayede piyasalar küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ağırlıklı ve etkin konumda oldukları sağlıklı yapıya sahip olabilirler .

Yukarıda belirtilen görüşler doğrultusunda, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da öngörülen 6 ve 7.madde hükümlerinin, "kobilerin" korunması ve geliştirilmesinde etkin birer vasıta olarak kullanılabileceğini söylemek yanlış olmaz (Aslan, :6). Özellikle 6. maddenin amacı göz önünde tutulduğunda, söz konusu hükmün uygulama alanı bulacağı hallerin önemli bir kısmı, pratikte kobilerin korunması amacına hizmet edecektir. Bunun yanı sıra, 7. maddeye dayanılarak çıkarılan "Rekabet Kurulundan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkındaki Tebliğ"^{de} öngörülen yüksek ciro ve piyasa payı eşikleri, pratik olarak kobilerin korunması ve onların büyük teşebbüsler karşısında rekabet avantajı elde etmesine olanak sağlamaktadır.

Ekonomi, toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren ve sosyal alandan soyutlanması mümkün olmayan bir alandır. Dolayısıyla rekabete dayalı bir piyasa ekonomisinin kurulması amacına yönelik olarak öngörülen rekabet kurallarının, ekonomik amaçlarına ulaşması ile birlikte sosyal hayata doğrudan veya dolaylı olarak etki yapması kaçınılmaz bir sonuçtur.

⁶ Nitekim 1982 Anayasasının tüketicilerin korunmasıyla ilgili 172. maddesinin gerekçesinde bu husus dolaylı olarak ifade edilmektedir. Gerekçeye göre, "Tüketicinin korunması ancak serbest piyasa ekonomisinde mümkün olabileceğinden , bu piyasanın gereklerine uygun olarak serbest rekabet şartlarının sağlanması ve tekel ve kartellerin önlenmesi gerekmektedir".

4.4. Rekabet Hukukundan Beklenen Siyasal Faydalar

Kanun koyucular rekabet yasaları ile doğrudan siyasal bir fayda amaçlamazlar. Fakat rekabet kuralları ve bu kuralların sağladığı iktisadi özgürlükler siyasal hayatın, ve özellikle demokrasilerin önemli güvenceleri sayılabilir (Willimsky,1997: 54; Aslan, 2001;7). Rekabetçi yapının kurulmadığı veya korunmadığı piyasalarda önemli oranda yoğunlaşma meydana gelir. Bu yoğunlaşmalar neticesinde meydana gelen ekonomik güç, piyasada faaliyet gösteren bir ya da bir kaç teşebbüs tarafından kontrol edilir ve bu durum iktisadi çok sesliliğin ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açar⁷.

Bir teşebbüs herhangi bir yoldan piyasaya egemen konuma geldiği zaman, bu konumunu iyi niyetli amaçlar için kullanabileceği gibi, kötü amaçlar için de kullanabilir. Serbest rekabetin korunmadığı düzenlerde, hakim durumda olan bir teşebbüsün ekonomik hayattaki davranışları tamamen kendi takdirine bırakılmıştır. Hakim teşebbüs, ekonomik gücünü kolaylıkla siyasi nüfuz elde etmek amacıyla kullanabilir ve bu siyasi nüfuz vasıtasıyla iktisadi düzenin işleyişini kendi lehine bozar. Hatta bundan da önemlisi, siyasi karar alma sürecini kendi menfaatleri doğrultusunda etkileyebilir ve bu durum siyasal yaşamın geleceğini tehlikeye sokar .

İşte rekabet kuralları, teorik olarak bu tip olumsuz sonuçların ortaya çıkmasını, iki farklı aşamada önleyebilme imkanına sahiptir. Her şeyden önce rekabet kuralları, ekonomik yoğunlaşma olgusuna sıcak bakmazlar ve gerek birleşme şeklindeki yapısal yoğunlaşmaları, gerekse kartel ve tröst benzeri işbirliği modellerini, rekabet kurallarına aykırı oldukları sürece yasaklarlar. Bundan başka, rekabet kurallarına aykırılık teşkil etmeyen, kendi iç dinamikleri vasıtasıyla piyasada hakim duruma gelmiş olan bir teşebbüsün de, hakim durumunu kötüye

kullanmasını önlemek amacıyla, iktisadi faaliyetleri kontrol altında tutularak, teşebbüslerin rekabet kurallarına uygun davranması sağlanır .

SONUÇ: NİÇİN REKABET POLİTİKASI?

Rekabet politikasından beklenen yararlar yukarıda ele alınmıştır. Ele alınan konular içinde, rekabet politikasından en fazla etkilenecek olan faktör, ekonomik faktörler ve buna bağlı alt faktörler olan; ekonomik etkinlik, kaynak dağılımında verimlilik ve teknolojik ilerleme faktörleridir. Diğer faktörler olan sosyal ve siyasal faktörler birinci faktöre bağlı olarak olumlu yada olumsuz şekilde etkilenir.

Rekabet politikasının temel felsefesi oyunun kurallarının belirlenmesi ve kurallara uymayan davranışların cezalandırılmasıdır. Uygulamada rekabet politikasının en önemli yaptırım gücü, aktif denetimden değil, caydırıcılıktan kaynaklanır. Bu anlamda en etkin rekabet politikası, belki de müdahale gereğinin en az olduğu, kurallara uyumun temelde caydırıcılık ile sağlandığı bir politikadır.

Bir diğer özellik, rekabet politikasının, doğası gereği, diğer politika araçlarından daha saydam, uygulama kriterlerinin de daha objektif olmasıdır (Atiyas, 2000:43). Uygulamada takip edilecek normların bir çoğu zaten uluslar arası deneyim ile belirlenmiştir. Bu yüzden siyasi müdahalelere, rant kollamaya çok daha az açıktır. Bu saydamlık, hem rekabet politikasının toplum tarafından meşru görülmesini sağlar, hem de yolundan sapılması halinde, bu sapmanın kamu oyu tarafından çok daha kolayca tespit edilmesini mümkün kılar.

Son olarak da, yine rekabet politikasının meşruiyeti ile ilgilidir. Her ne kadar rekabet politikasının temel mantığı, artan biçimde ekonomik etkinliği kollamak olarak şekillen-

⁷ Özellikle Amerikan Rekabet Hukukunun ortaya çıkışındaki temel neden, kişi özgürlükleri ve hakları korunmasına bağlı olarak özel sektördeki ekonomik yoğunlaşmanın önlenmesi ve bu yolla demokrasinin güvence altına alınmasıdır. Bu felsefe kapsamında tekeller ve karteller politik gücü elde edebilecek ,dolayısıyla demokrasi için tehlike olarak görülürler.

çimento işveren

mekte ise de, doğası gereği, rekabet politikasının önlemeyi hedeflediği davranış biçimleri, çoğunlukla iktisadi hayatta güçlü olanların başvuracakları davranış biçimleridir. Temelde güçlünün gücünü istismar etmesini önlemeyi hedefleyen bir yaklaşımın toplumun geniş kesimleri tarafından son derece meşru görüleceği açıktır. Meşruiyetinin tartışma götürmemesi, bu müdahale aracını diğerlerinden çok daha çekici kılmaktadır.

Sonuç olarak, devletin rekabet kurallarıyla, piyasaları düzenlemesi (regülasyon), serbest piyasa yapısına bir aykırılık teşkil etmemekte, aksine bir gereklilik olarak görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. AGREW,J.H., Competition Law, 1985, London
2. AKINCI, Ateş, Rekabetin Yatay Kısıtlanması, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi no; 5, Ankara,2001
3. AREEDA Philip/ KAPLOW Louis, Antitrust Analysis, Problems, Text, Cases, 5th Edition, New York 1997
4. ASLAN, İ.Yılmaz, "Amerikan Rekabet Hukuku Sistemi", Perşembe Konferansları, Rekabet Kurumu Yayını, ss.65-105, Ekim,1999
5. ASLAN, İ.Yılmaz, Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku Mevzuatı, Rekabet Kurumu Yayınları, 1998
6. ASLAN, İ.Yılmaz, Rekabet Hukuku, Ekin Kitabevi, 2. Basım, Bursa,2001
7. AŞÇIOĞLU ÖZ, Gamze, Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması,Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No;4, Ankara,2000
8. ATİYAS, İzak, "Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler", Rekabet Dergisi, Cilt.1,Sayı.1, 2000
9. BAĞRIAÇIK, Atilla, Türk Sanayiinde Pazar Hakimiyeti, İstanbul, 1993
10. DEMİR, Ömür, "Dünya Ticaret Örgütünün Yeni Çalışma Konusu:Ticaret ve Rekabet Politikaları Arındaki İlişki", www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/nisan 98/dnyat.htm
11. DİNÇER, Ömer, Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası,Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul,1998
12. DOĞAN, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Birlik Yayınları, Ankara,1982
13. DPT., Rekabet Hukuku ve Politikası Alanında AT Mevzuatına Uyum Değerlendirme Raporu, 1994
14. DPT., Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı, Rekabet Hukuku ve Politikaları, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara 2000
15. EGE, Yavuz, "Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası ve Özelleştirme", Hazine Dergisi, Sayı,13 Ocak,2000
16. ERSİN, Mehmet Akif, "Rekabet Teorisi ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı, Demokrasi Gündemi", 1994
17. GOLDBERGER, D.G., EEC.Competition Law, Oxford-1998
18. GOYDER, D.C.,EC Competition Law, Oxford, 1992
19. KARLUK, Rıdvan, Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Gelişim, Beta Yayınları, 6. Baskı, İstanbul,1999
20. KATIRCIOĞLU, Erol, "Bir Pazar Ekonomisi Kurumu Olarak Rekabet Hukuku", Rekabetin Korunması hakkında Kanunun Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Etkisi, Yayına Hazırlayan Doç.Dr. Nurkut İNAN, Tes-Ar Yayını, No:20, Ankara,1996
21. KEPENK, Yakup/YENTÜRK Nuhan, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, II:Basım, Ankara, 2000
22. MANSFIELD, Microeconomics, Theory and Applications, New York, 1979
23. NEALE, A.D., The Antitrust Laws of the USA, Cambridge University Press,1966
24. PHILIPS, Bernard, "Goals, Instruments and Insitutions Antitrust of Competition Law" in Symposium on Competition Policy, Economic Development and Internetalional Trade, WTO, Geneva, 29 November 1997, ss.3-17
25. SAMUELSON Paul A. / NORDHAUS William D. ,Economics,14th Edition,McGraw-Hill International Editions,Economic Series,1992
26. SANLI, Kerem Cem, Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunda Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği,Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi no;3 , Ankara,2000
27. SCHERER, Industrial Market Structure and Economic Performance, Boston, 1980
28. STIGLER, George J. "Perfect Competition, Historically Contemplated", The Journal Political Economy, Vol.65 February 1957, No.1 ,pp.1-16
29. ŞAHİN, Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu, Ezgi Kitabevi, 6. Baskı, Bursa 2000
30. TEKİNALP, Ünal, Gülören TEKİNALP, Avrupa Birliği Hukuku, 1997

Rekabet politikasının temel felsefesi oyunun kurallarının belirlenmesi ve kurallara uymayan davranışların cezalandırılmasıdır. Uygulamada rekabet politikasının en önemli yaptırım gücü, aktif denetimden değil, caydırıcılıktan kaynaklanır.